

Ett strategiskt innovationsprogram med stöd
från Energimyndigheten, Vinnova och Formas

Viable Cities programplan 2024-2027

Inriktning av det strategiska
innovationsprogrammet Viable Cities,
etapp 3, november 2023

Viable Cities viablecities.se

Titel:

Författare:

Serie:

ISBN:

Publicerad:

Utgivare:

Diarienummer:

Om Viable Cities

Viable Cities är ett program inriktat på innovation för klimatneutrala och hållbara städer. Uppdraget är att snabba på klimatomställningen i städer till 2030. Programmet får stöd i en gemensam satsning av Vinnova, Energimyndigheten och Formas. Viable Cities samordnas av KTH.

Fritt tillgängligt med vissa rättigheter förbehållna. Viable Cities vill ha största möjliga spridning av de publikationer vi ger ut. Därför kan publikationerna utan kostnad laddas ner via www.viablecities.com. Vår hantering av upphovsrätt utgår från Creative Commons Erkännande-IckeKommersiell-DelaLika (läs mer på www.creativecommons.se). Det innebär i korthet att det är tillåtet att dela, det vill säga att kopiera, distribuera och sända, remixa, anpassa och bygga vidare på verket, på villkor att Viable Cities och författaren anges, ändamålet är icke kommersiellt och bearbetningar licensieras under samma villkor.

Viable Cities programkontor

Kungliga Tekniska Högskolan, KTH | Drottning Kristinas väg 43B | 100 44 Stockholm

www.viablecities.se

Med stöd från

VINNOVA
Sveriges innovationsmyndighet

 Energimyndigheten

FORMAS

Strategiska
innovations-
program

Innehållsförteckning

1	Viabla Cities – från Etapp 2 till Etapp 3.....	4
2	Programmets inriktning: transformativ systemförändring av städer	5
2.1	Mission, vision och syfte	5
2.2	Städer som fokus i arbetet med klimatomställningen.....	6
2.3	Klimatkontrakt 2030 och missionsinfrastruktur	6
2.4	Missionsdriven innovation.....	7
2.5	Viabla Cities förändringsteori	9
2.5.1	Omställningskarta och klimatkontrakt.....	12
2.5.2	Strategier för skalning och ökad effekt.....	13
3	Samhällsutmaningen: klimatneutrala och hållbara städer	15
3.1	Multipla kriser kräver genomgripande förändring i system och strukturer	15
3.2	Frigör kraften i systeminnovation för att möta de komplexa samhällsutmaningarna	16
3.2.1	Ändamålsenliga former för styrning och ledning.....	16
3.2.2	Innovation, experiment och lärande på systemnivå.....	17
3.2.3	Finansiell omställning inklusive upphandling	18
4	Genomförande etapp 3	19
4.1	Övergripande inriktning 2024 – 2027	19
4.1.1	En process i fyra steg för iterativ programutveckling	20
4.2	Aktiviteter	21
4.2.1	Klimatkontrakt 2030	21
4.2.2	Viabla Cities Transition Lab.....	21
4.2.3	Utlysningar – acceleratorer för omställning	23
4.2.4	Global Centre of Excellence	24
4.2.5	Vidareutveckling av medlems- och organisationsstruktur.....	24
	Bilaga 1 Ordlista.....	25

1 Viable Cities – från Etapp 2 till Etapp 3

Viable Cities är ett strategiskt innovationsprogram med inriktning på klimatneutrala och hållbara städer. Programmet är tolvårigt och utvärderas vart tredje år. I samband med utvärderingarna görs också en ny ansökan om finansiering. Denna programplan är en del av Viable Cities ansökan till Energimyndigheten, Vinnova och Formas inför etapp 3, för åren 2024 till 2027. Den bygger på det arbete som gjorts och de lärdomar som dragits under etapp 1 och 2, inklusive utvärderingen av programmets etablering som gjordes under 2020 samt utvärderingen av programmets resultat och tidiga effekter som genomförts under 2023.

En viktig byggsten i Viable Cities värdegrund och arbetssätt är den samskapande processen. Under 2023 har ett omfattande dialogarbete utförts för att involvera Viable Cities medlemmar, samarbetspartners och intressenter i ett samskapande av programmets utformning och inriktning i kommande fas. Under processen har också skriftliga underlag skickats ut för synpunkter. Denna plan baseras på den omfattande dialog som förts.

Programmet har genomgått en stor utveckling från starten till idag, inte minst genom beslutet att anta en missionsdriven ansats för arbetet, etablering och utveckling av en portföljstrategi samt lansering och utveckling av Klimatkontrakt 2030.

Utifrån erfarenheterna från de första sex åren i programmet står det helt klart att Viable Cities har en viktig roll att fylla i att snabba på städers / kommuners omställningsarbete. Denna roll handlar dels om att erbjuda en arena för gränsöverskridande möten för erfarenhetsutbyten, dels om att bygga infrastruktur för gemensam utveckling, skalning och spridning av kunskap och konkreta lösningar.

För att uppnå missionen, och de långsiktiga effektmål som går bortom den, krävs en kraftigt ökad takt och högre ambitionsnivå i klimatomställningen, liksom radikal implementering av åtgärder och insatser. Programmet speglar komplexiteten i den samhällsomställning som det fokuserar på. Hög komplexitet leder också till behov av flexibilitet i programutformningen. Programmets inriktning som beskrivs här kommer sannolikt att behöva justeras utifrån resultat och lärdomar i etapp 3.

Programmet kommer också att behöva ta hänsyn till kommande politisk utveckling. Under 2023 pågår bland annat i Sverige arbetet med att utforma en ny klimatpolitisk handlingsplan samt en ny innovations- och forskningsproposition. Båda kommer att påverka förutsättningarna för arbetet i Viable Cities med att påskynda omställningen till hållbara och klimatneutrala städer de kommande åren. Sommaren 2023 röstades policypaketet Fit for 55 igenom i EU, som kommer att ha stor betydelse för det konkreta omställningsarbetet i Sverige och i Europa. Under 2024 byts representationen i EU-kommissionen ut, vilket kan påverka det europeiska landskapet för klimatarbete och fortsättningen på arbetet med den gröna given för Europa, ramprogrammet för forskning och innovation, sammanhållningspolitiken med mera.

I programbeskrivningen för etapp 2 framhölls utmaningen att få genomslag för ett holistiskt arbetssätt på nationell nivå, där uppdelningen av befogenheter och resurser mellan och inom myndigheter är stark. Även om framsteg gjorts under etapp 2 i att utveckla verktyg, processer och tankesätt för ett mer holistiskt arbetssätt, inte minst genom etableringen av klimatkontraktet som

verktyg för en ny form av nätverksbaserad styrning, kvarstår utmaningen i väsentliga delar. Viable Cities kan inte, som ett strategiskt innovationsprogram, lösa upp denna utmaning på egen hand. Detta är något som kräver beslut på nationell politisk nivå. Viable Cities finansierare har en stor och angelägen roll för att verka för och initiera sådana beslut, som utgör en viktig del av den övergripande nationella klimat- och hållbarhetsstrategin.

Genom upparbetade relationer i ett starkt nätverk samt engagerade medlemmar och intressenter har Viable Cities den infrastruktur som krävs för att nu öka kraften och omställningstakten för klimatneutrala städer och samhällen.

2 Programmets inriktning: transformativ systemförändring av städer

2.1 Mission, vision och syfte

Viable Cities kraftsamlar tillsammans med en bredd av aktörer och skapar en rörelse för att uppnå **missionen "Klimatneutrala städer 2030 med ett gott liv för alla inom planetens gränser"**. Denna mission ligger i linje med de svenska miljömålen och det klimatpolitiska ramverket med inga nettoutsläpp av växthusgaser i Sverige senast år 2045 samt EU:s målsättning om klimatneutralitet till 2050. Med sitt holistiska angreppssätt bidrar Viable Cities arbete med missionen även till genomförandet av Agenda 2030.

Viable Cities har sedan programstarten 2017 utvecklats till en katalysator och föregångare – i Europa och globalt – för nya, innovativa former av samarbete mellan städer, näringsliv, akademi, forskningsinstitut och civilsamhälle. Genom att underlätta för aktörer i Sverige att gå före i klimatomställningen, i samskapande och lärande med städer och aktörer i andra länder och på internationell nivå, eftersträvar programmet att uppfylla **visionen om att "Sverige inspirerar till och har en ledande roll i omställningen till klimatneutrala och hållbara städer"**

Syftet för arbetet inom Viable Cities är att mobilisera aktörer och resurser för transformativ systemförändring så att effekten av städers arbete med klimatomställningen i ett brett hållbarhetsperspektiv kan accelerera. I det breda hållbarhetsperspektiv som programmet arbetar med beaktas samtidigt social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. En rättvis och socialt inkluderande omställning är avgörande för klimatomställningen.

Genom satsningen "Klimatneutrala städer 2030" har programmet i en första våg mobiliserat nio städer, i en andra våg ytterligare 14 städer, tillsammans med idag sex myndigheter att gå före i att snabba på omställningen. De 23 föregångsstäderna samlar totalt 40 procent av Sveriges befolkning i sina kommuner. Programmet har också etablerat en nationell arena för klimatomställning som samlar cirka 130 medlemsorganisationer från näringsliv, civilsamhälle, akademi och offentlig sektor (kvadrupel helix).

2.2 Städer som fokus i arbetet med klimatomställningen

Programmets inriktning på transformativ systemförändring av städer som motor för klimatomställningen kvarstår. Detta motiveras av den avgörande roll som städer spelar i klimatomställningen¹. Städer täcker ca 3 procent av jordytan, men står för 60–80 procent av världens energiförbrukning och ca 70 procent av alla globala utsläpp av koldioxid². Dessutom växer de snabbt: från dagens 78 procent beräknas närmare 85 procent av Europas befolkning bo i städer 2050³; motsvarande förändring för Sverige är en ökning från dagens 85 procent till 93 procent 2050⁴. Städer är också centra för ekonomisk aktivitet, framväxt av ny kunskap, innovation och ny teknik. Genom historien har städer ofta legat i framkant när det gäller förändring och innovation, och dagens läge är inget undantag. Sammantaget ger detta städer en central roll i hanteringen av klimatkrisen.

2.3 Klimatkontrakt 2030 och missionsinfrastruktur

Viable Cities har sedan 2018 etablerat sig som en pionjär i att i praktiken arbeta med en missionsdriven ansats i linje med det som kallas innovationspolitik 3.0, där fokus för innovationsinsatserna är transformativ systemförändring. Programmet har en stark inriktning på innovation inom governance, med Klimatkontrakt 2030 inklusive klimatinvesteringsplaner och övrig missionsinfrastruktur som byggts upp inom programmet som centrala verktyg för snabbare klimatomställning.

Med utgångspunkt i en holistisk syn på hållbar stadsutveckling med människan i centrum strukturerar och underlättar klimatkontraktet samspel på flera nivåer i samhället för en snabbare klimatomställning. Det är ett nytt och innovativt instrument för governance som främjar en långsiktig, strategisk process från lokal till internationell nivå utifrån missionen om klimatneutrala och hållbara städer 2030. Kontraktets åtaganden från städer, myndigheter och andra aktörer revideras och vässas varje år. Implementering sker i samspel mellan offentlig verksamhet, näringsliv, akademi och civilsamhällets aktörer. Detta mobiliserar ekosystem av relevanta aktörer och insatser och stärker kontinuerligt den kollektiva omställningsförmågan.

Satsningen på Klimatneutrala städer 2030 och Klimatkontrakt 2030 har blivit internationell förebild i att mobilisera städer i förnyad flernivåstyrning och brett partnerskap med näringsliv, akademi, andra offentliga verksamheter och civilsamhälle för att snabba på omställningen. Utifrån Viable Cities

¹ HYPOTES: As cities are projected to host the majority of population by 2050 they hold an immense responsibility in terms of utilising space in a way that protects citizens from the coming intensified natural disasters and prevent them by not looking at space as a transactional unit but a sustainable unit that serves long-term goals. <https://www.oecd.org/env/cc/Cities-and-climate-change-2014-Policy-Perspectives-Final-web.pdf>

² EVIDENS: Mål nr 11 i Agenda 2030: Make cities inclusive, safe, resilient and sustainable <https://www.un.org/sustainabledevelopment/cities/>

³ PROGNOSES: Enligt FN:s World Urbanization Prospects: the 2018 Revision File 2: Percentage of Population at Mid-Year Residing in Urban Areas by Region, Subregion, Country and Area 1950-2050 beräknas Europas urbaniseringsgrad öka till 83.7% in 2050. https://population.un.org/wup/Download/Files/WUP2018-F02-Proportion_Urban.xls

⁴ PROGNOSES: FN:s World Urbanization Prospects, tabell 21: Annual Percentage of Population at Mid-Year Residing in Urban Areas by Region, Subregion, Country and Area, 1950-2050 https://population.un.org/wup/Download/Files/WUP2018-F21-Proportion_Urban_Annual.xls

erfarenheter hittills finns evidens för att klimatkontraktet underlättar mobilisering av aktörer och förändring av styrformer, inom städer / kommuner, på regional, nationell och internationell nivå, såväl som mellan styrnivåer.

Den missionsinfrastruktur som byggs upp inom Viable Cities är ett stöd till städer, myndigheter och övriga aktörer i relevanta ekosystem för genomförandet av de åtaganden som finns i klimatkontraktet. Den består av

- nya former för organisering, styrning och ledning (governance) i kvadrupel helix (offentlig verksamhet, näringsliv, akademi och civilsamhälle)
- nya former för medborgarengagemang / -deltagande⁵
- nya samarbetsformer mellan stat och kommun (Klimatkontrakt 2030)
- nya former för att samordna finansieringen av städers klimatinvesteringar
- nya sätt att stödja policyutveckling och beslutsprocesser genom kunskapsstöd och digitala verktyg
- nya sätt att utveckla, implementera, sprida och skala upp nya lösningar med fokus på uppskalning av effekter
- nya former för reflexivt lärande och kompetensutveckling

Städers förutsättningar för omställningsarbetet varierar med faktorer som storlek, geografi, näringsliv, politik etc. Därför ger missionsinfrastrukturen utrymme för att städers klimatomställningsarbete utvecklas och praktiskt bedrivs utifrån lokala förutsättningar.

2.4 Missionsdriven innovation

Programmet ansluter till diskursen om missionsorienterad forskning och innovation som utvecklats inte minst inom EU kopplat till forsknings- och innovationsprogrammet Horizon Europé. Detta är också en del av initiativet Green Deal for Europe med övergripande målsättning att uppnå en klimatneutral kontinent till 2050. Att arbeta missionsdrivet innebär

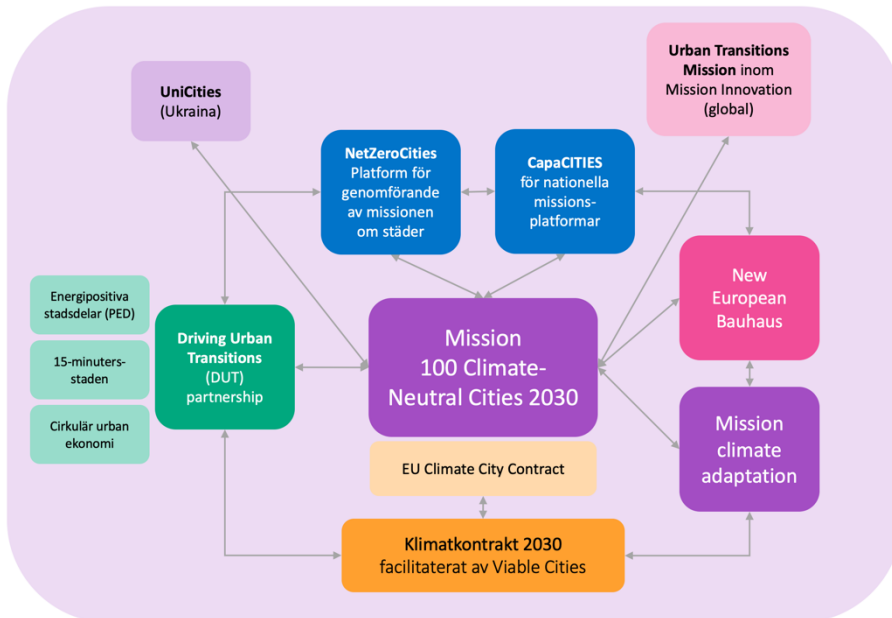
"... att förändra hela system. För detta krävs ett tvärvetenskapligt perspektiv och engagemang från aktörer på alla nivåer. Det handlar om att bryta silos och låta

⁵ GUIDELINE: "The involvement of citizens in their different roles as political agents, users, producers, consumers or visitors is particularly pivotal for the mission's success – hence the title "by and for the citizens". In these capacities, citizens have a huge impact on the environment and climate, and they can take an active role to drive the transition to climate neutrality as co-designers, co-creators, co-implementers and co-beneficiaries." 100 climate-neutral cities by 2030 - by and for citizens Report of the EU Mission board for climate-neutral and smart cities. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/bc7e46c2-fed6-11ea-b44f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-160480388>

Vidare: "Education, information, and community approaches, including those that are informed by indigenous knowledge and local knowledge, can accelerate the wide-scale behaviour changes consistent with adapting to and limiting global warming to 1.5°C. These approaches are more effective when combined with other policies and tailored to the motivations, capabilities and resources of specific actors and contexts (high confidence). Public acceptability can enable or inhibit the implementation of policies and measures to limit global warming to 1.5°C and to adapt to the consequences. Public acceptability depends on the individual's evaluation of expected policy consequences, the perceived fairness of the distribution of these consequences, and perceived fairness of decision procedures (high confidence)." D.5.6 IPCC Special Report Global Warming of 1.5 °C

aktörer som annars inte träffas diskutera problem och lösningar. Syftet är att alla ska jobba åt samma håll med ett gemensamt mål i fokus.¹⁶

Figur 1. Nyckelroll för Viable Cities i större missionsrelaterade initiativ

Utgångspunkten är principen att ge innovationsinsatser en **riktning** mot ett mätbart och tidsatt mål med utgångspunkt i centrala samhällsfrågor, inte minst globala hållbarhetsmål i Agenda 2030 och internationella åtaganden för klimatomställning enligt Parisavtalet. Missionsdriven innovation förutsätter vidare samverkan och synergier mellan aktörer över discipliner och samhällssektorer. Missionsdrivet

innovationsarbete integrerar slutligen experiment och innovationsprocesser som bland annat initieras av städer och deras partners med utveckling av stödande och möjliggörande regulatoriska och andra ramverk från nationella beslutsfattare.⁷

Inom Horizon Europe finns fem missioner vars roll är att möjliggöra nya sätt att ta fram konkreta lösningar på några av vår tids största utmaningar. De har ambitiösa mål och ska ge konkreta resultat senast 2030. Viable Cities mission är starkt sammankopplad med den europeiska missionen "100 Climate-Neutral and Smart Cities by 2030". När den missionen lanserades var Sverige genom Viable Cities först ut i att forma ett missionsdrivet nationellt program som involverade städer. Sverige har därmed varit en föregångare för missionsdrivet arbete i Europa, och är, genom Viable Cities arbete, en tydlig aktör inom missionen för klimatneutrala städer i Europa. Runt EU:s Cities mission har ett stort antal initiativ vuxit fram på global nivå, vilket sammanfattas i figur 1.

Sverige har nu också en stor möjlighet att dra nytta av mobiliseringen kring de missioner som nu finns i EU samt inspireras av pågående utvecklingsarbete i Europa. Exempelvis finns en strävan inom EU att koppla samman missionen för klimatneutrala städer och missionen för klimatanpassning och resiliens. I denna process har Viable Cities inbjudits att ta en roll i att börja utforska möjliga kopplingar, och den breddning och fördjupning av programmet som planeras för etapp 3, gör att programmet också kommer att bidra i ökad utsträckning till denna mission.

⁶ CITAT: Vinnovas webbplats om missionsdriven innovation. <https://www.vinnova.se/m/missions/>, hämtad 2023-10-06

⁷ GUIDELINE: Kort sammanfattning av principer som presenteras i Mazzucato, Mariana (2018). Mission-Oriented Research & Innovation in the European Union. A problem-solving approach to fuel innovation-led growth

Inom det europeiska såväl som nationella missionsarbetet blir det allt tydligare att finansiella logiker behöver förändras och finansiella flöden behöver styras om för att möjliggöra omställningen. Detta synliggörs exempelvis i Europeiska Investeringsbankens förändrade roll med inriktning på klimat och missioner och den ökade betydelsen av EU:s taxonomi för hållbara investeringar. En annan tydlig utveckling inom missionsarbetet för klimatneutrala städer är det växande antalet satsningar som syftar till att sätta medborgarna i centrum för omställningen till ett klimatneutralt och hållbart samhälle, bland annat genom nya former för medborgarinvolvring (exv. medborgarråd) och utveckling av attraktiva livsmiljöer (exv. New European Bauhaus).

Under juli 2023 kom en utvärdering⁸ från EU-kommissionen av arbetet inom EU med de fem missionerna på EU-nivå. Utvärderingen pekar på att EU-arbetet med Climate-neutral and Smart Cities Mission redan har åstadkommit en betydande mobilisering för snabbare klimatomställning i städer. Utvärderarna drog slutsatsen att inrättandet av Cities-uppdraget var viktigt och lägligt för att ta itu med "implementeringsgapet" och de systemutmaningar som enskilda städers aldrig så ambitiösa klimatarbete skulle kunna lösa på egen hand: "Missionsområdet representerar en exemplarisk insats. att koppla samman missionsorienterad innovationspolitik med platsbaserade förhållningssätt till innovation och subsidiaritetsprincipen."⁹

I juli 2023 föreslog EU-kommissionen att initiativet New European Bauhaus (NEB) ska bli en sjätte mission i europeisk kontext. NEB syftar till att bygga ett samhälle som är hållbart, inkluderande och vackert: "transform neighbourhoods across Europe making them beautiful, sustainable and inclusive." Det är en omfattande omställning av 1,3 miljoner grannskap i Europa, och en omställning som ligger nära och har stora synergier med omställningen till klimatneutrala städer. Viable Cities har unika förutsättningar att bidra i att knyta samman arbetet mellan flera europeiska missioner och samtidigt få kraft genom den infrastruktur av städer som föregångare i klimatomställningen som redan etablerats.

2.5 Viable Cities förändringsteori

Viable Cities **förändringsteori** handlar i grunden om vilka föreställningar som finns kring hur den nödvändiga systemförändring som Viable Cities siktar på med programmets mission uppnås. Detta kräver en förståelse av

- hur systemiska omställningsprocesser utvecklas,
- vilka dynamiker som finns och
- hur de kan påverkas genom policyer och andra interventioner.

⁸ CITAT: Reid, Alasdair & Angelis, Jelena & Griniece, Elina & Nauwelaers, Claire & Hult, Ebba & Janssen, Matthijs & Kaufmann, Peter & Nardello, Ilaria & Phillips, Céline & Wieser, Harald. (2023). Study supporting the assessment of EU Missions and the review of mission areas - Mission areas review report. 10.2777/61143.

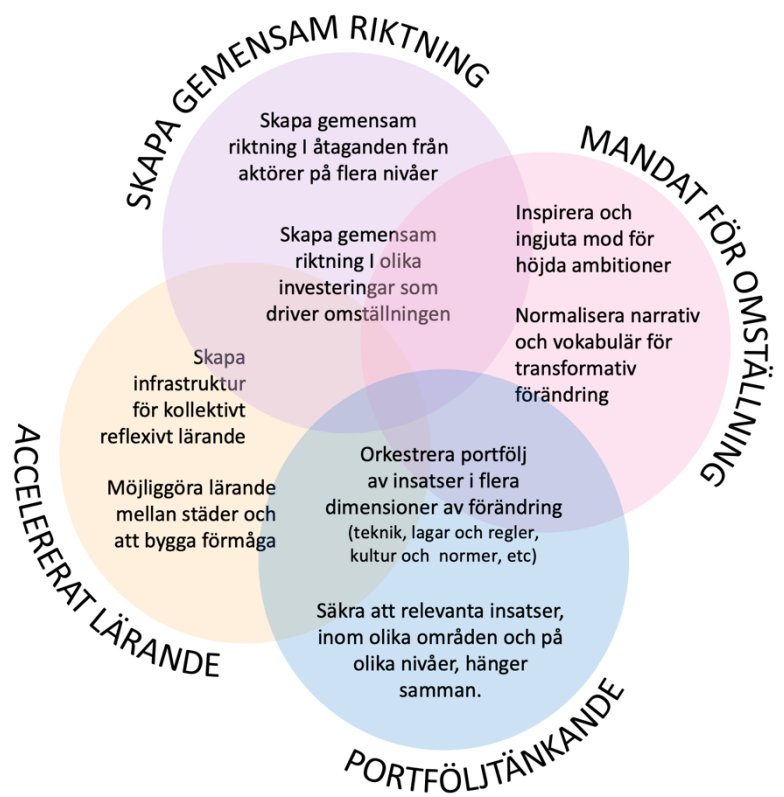
⁹ CITAT: Idem. s. 70.

Programmets förändringsteori kan sammanfattas i hörnstenarna att skapa gemensam riktning, mandat för omställning, accelererat lärande och portföljtänkande, vilket illustreras i figur 2.

I utvecklingen av en sådan förståelse anlägger programmet en utforskande ansats med en teoretisk bas som hämtas från området Transition management / omställningsteori. Enligt Rotmans & Loorbach (2009)¹⁰ och Roorda et al. (2014)¹¹ handlar det i korthet om att

- utifrån en systemanalys som utvecklas i samskapande mellan relevanta aktörer
- involvera förändringsagenter och pionjärer i
- en arena för experiment som präglas av mångfald, flexibilitet och reflekterande samt om att
- utvidga och forma nya koalitioner och distribuerad kunskap och kompetens runt denna arena för att
- driva samskapande experiment för systeminnovation i små, men radikala steg, i en delad och önskad riktning, samt att
- utveckla koalitioner och nätverk till en bred rörelse som skapar samhälleligt tryck för utveckling av politik, marknad och andra institutioner.

Figur 2. Övergripande förändringsteori för programmet

Förändringsteorin bygger på forskning om hållbar omställning och systeminnovation och är i linje med den senaste innovationspolitiska idéutvecklingen, enligt vilken innovationsinsatser fokuseras på samhällsutmaningar för att skapa transformativ förändring genom förändringar i styrande institutioner (exv. styrformer, regelverk, policyer och finansieringsmodeller), beteenden, kultur och normer såväl som teknisk innovation.

Detta paradigm har kallats innovationspolicy 3.0¹² och handlar om att mobilisera forskning och innovation för att möta sociala behov, inte minst genom att sätta fokus på Agenda 2030 och

¹⁰ TEORI: Kort sammanfattning av principer som presenteras i Rotmans, Jan & Loorbach, Derk. (2009). Complexity and Transition Management. Journal of Industrial Ecology. 13(2): 184 - 196.

¹¹ TEORI: Kort sammanfattning av principer som presenteras i Roorda, C., Wittmayer, J., Henneman, P, Steenbergen, F. van, Frantzeskaki, N., Loorbach, D., Transition management in the urban context: guidance manual. DRIFT, Erasmus University Rotterdam, Rotterdam, 2014.

¹² TEORI: Johan Schot, W. Edward Steinmueller (2018), Three frames for innovation policy: R&D, systems of innovation and transformative change, Research Policy, Volume 47, Issue 9

Parisavtalet¹³ och arbeta med metoder och processer som involverar medborgarna och samordnar aktörer över samhällssektorer och förvaltningsnivåer. Inom paradigmet sätts också ljuset på integration av experiment och innovationsprocesser som initieras av städer och deras partners med utveckling av stödjande och möjliggörande regulatoriska och andra ramverk från nationella beslutsfattare. Likaså understryker det vikten av riktning, agilitet och transparens.

Viable Cities inriktning på transformativ förändring av städer fokuserar på djupa och strukturella skiften för att anpassa socio-tekniska och socio-ekologiska system i städerna i linje med Agenda 2030 och Parisavtalet. Att arbeta med transformativ förändring i staden kräver kontinuerliga och sammanhållna processer för innovation, samskapande och lärande för klimatomställning i bred samverkan¹⁴.

Viable Cities bidrar till klimatneutrala och hållbara städer genom att

- skapa en dynamisk arena för agendasättande, aktivering och orientering för omställning, där satsningen Klimatneutrala städer och Transition Lab är centrala
- utveckla en missionsinfrastruktur
- utveckla, testa och implementera innovativa verktyg som klimatkontrakt 2030
- utveckla former för experimentering för systeminnovation (systemdemonstratorer)
- utveckla metoder och orkestrera processer för reflexivt lärande och kompetensutveckling

Därtill stimulerar programmet förändring även bland dem som inte direkt berörs av programmet genom olika sätt att sprida lärdomar och metoder som utvecklats inom programmet.

Programmets förändringsteori konkretiseras i en effektlogik som anger detaljerna för programmets verksamhet. Effektlogiken översätter uppdraget och visionen till fem effektmål som vart och ett definierar ett önskat tillstånd till år 2045. I etapp 4 avser Viable Cities att fortsätta accelerera uppskalningen i olika led för att åstadkomma snabbare och större omställning samt omorientera och testa lösningar för att föregångarstäderna ska kunna bli klimatpositiva.

1. Alla svenska kommuner är klimatneutrala och hållbara. Ett antal städer, stadsdelar och samhällen är också klimatpositiva.
2. Den internationella utvecklingen mot den globala missionen om klimatneutrala städer har drivits på av svenska aktörer genom innovation samt utveckling av politik, kunskap och nya marknader.
3. Nya marknader har utvecklats genom omställningen till klimatneutrala och hållbara städer, och förutsättningarna för svenska företag att framgångsrikt leverera lösningar för klimatomställning på internationella marknader har stärkts.

¹³ TEORI: Frantzeskaki, N., Castan Broto, V., Coenen, L., & Loorbach, D. (Eds.). (2017). Urban sustainability transitions. Taylor & Francis.

¹⁴ TEORI: McCormick, K., Anderberg, S., Coenen, L., & Neij, L. (2013). Advancing sustainable urban transformation. Journal of cleaner production, 50, 1-11.

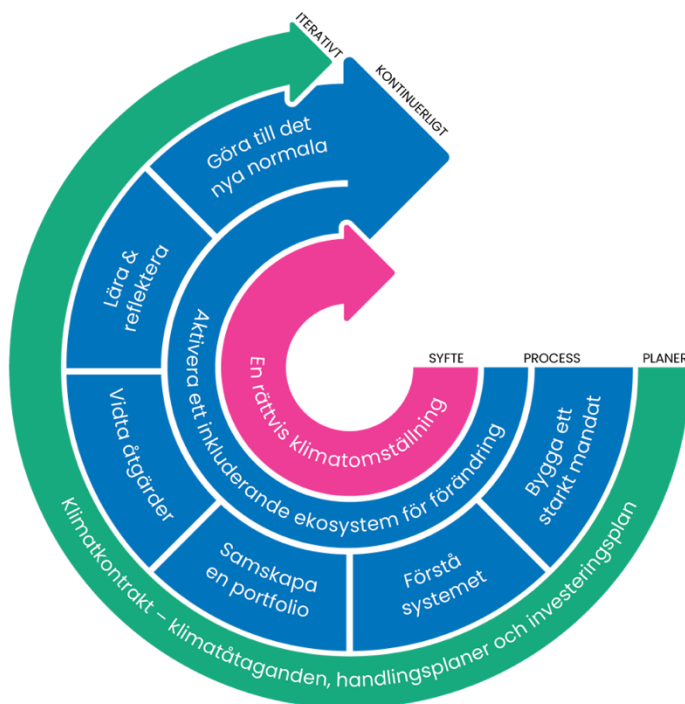

4. Innovations- och forskningspolitiken i Sverige, EU och globalt stödjer transformativ systemförändring som svarar mot samhällsutmaningarna, inklusive klimatneutrala och hållbara städer.
5. Klimatomställningen i städer har bidragit till en rättvis omställning med utgångspunkt i demokratiska värden som delaktighet, jämlikhet och jämställdhet – i lokalt, regionalt, nationellt och globalt perspektiv.

Resultatmål för etapp 3 och utfallsmål framgår av separat dokument, Viable Cities effektlogik – mål och aktiviteter.

2.5.1 Omställningskarta och klimatkontrakt

I Viable Cities missionsstrategi är föregångsstäder ledande när det gäller att förändra vårt sätt att arbeta och leva för att accelerera resan mot klimatneutralitet till 2030. Tidslinjen och startpunkten för denna resa beror på varje stads begränsningar och mål, tidigare arbete och lokala dynamik (val, budget och planeringscykler). Detta transformativa tillvägagångssätt, samskapat inom NetZeroCities utifrån erfarenheterna från Viable Cities, beskrivs av Klimatomställningskartan (Climate Transition Map, se figur 3). Det är ett systemiskt tillvägagångssätt i en iterativ process för att påskynda

Figur 3. Omställningskarta som vägleder lokal omställningsresa förändra samhället mot klimatneutralitet.

Ett iterativt, lärande arbetssätt är avgörande för att accelerera tempot i omställningen till klimatneutralitet 2030 i varje stad. Samskapande och testande, för att förfina strategier och planer successivt, är det enda sättet att upptäcka vägen framåt. Att nå klimatneutralitet kommer att kräva

övergången. Denna resa mot klimatneutrala och hållbara städer är centrerad kring skapandet av en portfölj av åtgärder där kollektiv förmåga hos ett växande ekosystem för förändring – en omställningsarena – aktiveras och stärks över tid.

På den här resan är det inte tillräckligt med tekniska lösningar för att uppnå omställningen. Vi behöver förbättra och förnya förvaltningsstrukturer, demokratiskt deltagande, ekonomi, förmåga till lärande och användning av social innovation. En systemomställning behövs tvärs över domäner och sektorer med tillräcklig samstämmighet och genomslagskraft för att

både snabba vinster (exv lätt tillgänglig teknik) och experimenterande (på nya områden) för att förfina och utveckla strategier. Klimatomställningskartan är till för att stödja städer i att genomföra sin resa, anpassad efter deras situation och behov. Kartan illustrerar en process i sex steg (inte linjär) som beror av det lokala sammanhanget: bygga ett starkt mandat, förstå systemet, samskapa en portfölj, vidta åtgärder, lära och reflektera, och göra det till det nya normala.

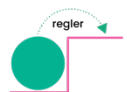
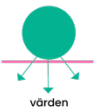
Klimatkontrakt 2030 är ett nyckelverktyg och en process för snabbare omställning, inklusive åtaganden, handlingsplaner och en investeringsplan, som illustreras som den gröna processen i omställningskartan. Styrkan i klimatkontraktet är att vi arbetar tillsammans på flera nivåer i samhället för att påskynda klimatomställningen. Klimatkontraktet är ett nytt och innovativt instrument som bygger en långsiktig strategisk process från lokal till internationell nivå baserat på det gemensamma uppdraget att uppnå klimatneutrala och hållbara städer till 2030. Inom det nationella klimatkontraktet 2030 revideras och förfinas åtaganden från städer, myndigheter och andra aktörer varje år, och genomförandet sker i samspel mellan offentlig sektor, näringsliv, akademi och civilsamhällets aktörer. Hela processen bygger en allt starkare mobilisering av ekosystem av aktörer och interventioner, och stärker kontinuerligt den kollektiva förmågan att påskynda omställningen.

Initiativet "Klimatneutrala städer 2030" och det nationella svenska "Klimatkontraktet 2030" har fungerat som en internationell modell för att mobilisera städer i ett brett partnerskap mellan näringsliv, akademi, offentliga organisationer och civilsamhället, samt förnya flernivåstyrning för att påskynda omställningen. Efter att ha utvecklat och förfinat detta tillvägagångssätt sedan 2019, finns det bevis inom Viable Cities intressentnätverk för att klimatkontraktet underlättar mobilisering av aktörer och förändringar i styrning, inte bara inom städer/kommuner och på regional, nationell och internationell nivå, utan också mellan förvaltningsnivåer. En samverkansprocess har etablerats nationellt i Sverige med hittills sex statliga myndigheter tillsammans med 23 städer och Viable Cities. Utöver mobiliseringsprocesserna i städerna bedrivs ett samskapande arbete med statliga myndigheter kring smart policyutveckling, samordnad finansiering och innovation. Processer för klimatkontrakt utvecklas och implementeras nu på lokal nivå i städer i Sverige och över hela Europa, på nationell nivå i andra länder (tills vidare särskilt Spanien), och även inom ramen för den europeiska city mission för de 112 föregångstäderna.

2.5.2 Strategier för skalning och ökad effekt

Viable Cities arbetar med en ambitiös strategi för skalning som ett avgörande steg för att uppnå missionen. Detta ger svenska och europeiska städer möjlighet att fungera som kontaktpunkter för experiment och systeminnovation, att gå utöver enbart tekniska lösningar och erkänna nödvändigheten av transformativa förändringar. Arbetet inriktas på strukturella barriärer för till sammanlänkade förändringar (t.ex. reglering, finansiering, teknik, data, kultur, medborgarengagemang etc.) för att påskynda lärandet och möjliggöra radikal implementering.

Kategorier	Processer
Förstärkning inom ett initiativ Göra initiativets lösning till normallösning – eller göra snabbare	FÖRANKRA SNABBA UPP
Uppskalning utanför ett initiativ Samma lösning i ett liknande eller ett helt annat sammanhang	VÄXA liknande sammanhang REPLIKERA annorlunda sammanhang
Uppskalning utanför ett initiativ En liknande lösning i ett liknande eller ett helt annat sammanhang	ÖVERFÖRA liknande sammanhang SPRIDA annorlunda sammanhang
Förändra bortom ett initiativ Skapa eller leda till förändrade regler och värderingar	SKALA UPP UPPSKALNING PÅ DJUPET

Figur 4. Ramverk för uppskalningsprocesser för hållbara lösningar baserat på en taxonomi för förstärkningsprocesser ("amplification processes") för hållbara lösningar inom social innovation som formulerats av Lam et al.¹⁵

Programmets skalningsstrategi involverar tre förstärkningsprocesser, i linje med tillvägagångssätten och typologin för förstärkningsprocesser som vanligtvis används inom området social innovation:

Skala ut via replikering och mekanismer för att engagera städer: För att skala effekten av Viable Cities arbete från 23 till så småningom 290 städer, inklusive klimatkontrakt, kommer Viable Cities i etapp 3 att utforma och implementera en tredje våg av "Klimatneutrala städer 2030" i öppen utlysning samt testa olika engagemangsmekanismer, som att bjuda in nya föregångarstäder som har åtagit sig att uppfylla 2030-målet, partnerskap för lärande mellan städer (twinning) och upprättande av regionala noder. Viable Cities kommer att stödja replikering och anpassning av validerade, lovande lösningar och tillvägagångssätt bland städer i Sverige, Europa och, när det är relevant, globalt. **Replikeringen** kommer att förstärkas av Viable Cities ramverk för lärande, vilket möjliggör peer-learning genom instrument som Transition Lab-forum, City lab, etc., och ett bibliotek med fallstudier från Viable Cities och plattformen NetZeroCities.

Uppskalning via policyförändring: Viable Cities stöder policy- och regelförändringar för att påskynda en rättvis klimatomställning genom smart policyutveckling (inkl Policy Labs och Regulatory Sandboxes). Programmet bygger vidare på processen för klimatkontraktet och använder lärdomar från smart policyutveckling i Sverige och inom NetZeroCities i Europa för att stödja policy- och regelexperiment i Viable Cities för att leverera policy, styrning och regulatorisk innovation på lokal, nationell och EU-nivå inom nyckelområden för omställning. Viable Cities kommer också att utveckla

¹⁵ TEORI: Lam, D.P.M., Martín-López, B., Wiek, A. et al. Scaling the impact of sustainability initiatives: a typology of amplification processes. Urban Transform 2, 3 (2020). <https://doi.org/10.1186/s42854-020-00007-9>

nya sätt att arbeta med klimatinvesteringar och omriktade finansiella flöden, och implementera systemdemonstratorer som bidrar till flera dimensioner av förändring samtidigt.

Uppskalning på djupet via förändring av tankesätt: Viable Cities samarbetar med kommuner/städer för att utveckla nya möjligheter som är relevanta för att hantera den komplexa utmaningen med klimatförändringar. Fortsatt arbete inom Viable Cities för att utveckla storytelling, insatser fokuserade på nya former av demokratiska processer, insatser för att tackla konsumtionsbaserade utsläpp och initiativ för att identifiera och visualisera de många fördelarna med klimatförändringar är avgörande för uppskalning på djupet.

3 Samhällsutmaningen: klimatneutrala och hållbara städer

3.1 Multipla kriser kräver genomgripande förändring i system och strukturer

Idag sammanfaller flera kriser med klimatkrisen: krig i Ukraina och i mellanöstern, kriser vad gäller energi, mat, råvaror och kritiska mineraler, biodiversitet, demografi och en demokratisk utmaning där växande andelar av befolkningen känner sig utanför. Detta innebär komplexa samhällsutmaningar, som bara kan mötas genom insatser som skapar multipla nyttor, dvs nyttor för flera utmaningar samtidigt. Minskade klimatutsläpp och ökad biologisk mångfald behöver gå hand i hand med en utveckling i riktning mot rättvisa, inkluderande, hälsofrämjande, trygga och säkra miljöer. Berättelsen om morgondagens samhälle behöver formuleras med invånare och medborgare i centrum. Det krävs nya former och strukturer för att snabba på omställningen – från grannskapet till det globala sammanhanget – på tvärs mellan organisationer, sektorer och insatser. Städer, samhällen och grannskap har en stark koppling både till människors platser och vardag och är därför centrala för omställningen.

Arbetet med FN:s globala mål i "Agenda 2030" har nått halvtid, men har långt kvar. Endast cirka 15 procent av delmålen är på rätt spår, nästan hälften av dem ligger efter och 37 procent har helt avstannat eller rört sig bakåt sedan 2015. FN rekommenderar länder och regeringar att sätta in kraftiga åtgärder för att snabba på omställningen: skarpare åtaganden som kan säkerställa genomförande av "snabba, hållbara och transformativa åtgärder", inklusive en rättvis och jämlik utveckling. FN lyfter också nödvändigheten av att öka kapacitet och ansvarsskyldighet för omställningen i offentliga institutioner på nationell och lokal nivå.¹⁶

Syntesrapporten från FN:s mellanstatliga panel för klimatförändringar (IPCC) som släpptes tidigare i år understryker det akuta behovet av snabba och beslutsamma åtgärder för att hantera klimatkrisen.¹⁷ Det klimatpolitiska rådet, som granskar den svenska regeringens samlade politik ur

¹⁶ CITAT: UN 2023, The Sustainable Development Goals Report 2023: Special Edition

¹⁷ CITAT: SMHI, Huvudslutsatser i IPCC:s rapport Klimat i förändring 2023 - Syntesrapport.

<https://www.smhi.se/klimat/ipcc/ipcc-resultat/ar6-syntesrapport-1.143522> Hämtad 20231006

ett klimatperspektiv, konstaterar i sin rapport 2023 att den globala uppvärmningen nu ligger på drygt 1,1 grader jämfört med förindustriell tid, och att Sveriges utsläpp måste minska mycket snabbare än vad de hittills gjort. Rådet konstaterar att rekommendationerna från 2022 års rapport om förbättrad styrning av statliga myndigheter och samordning mellan olika politikområden och beslutsnivåer fortfarande är giltiga.

De multipla och sammanvävda kriserna innebär en komplex utmaning och ett ökat behov av systeminnovation för att åstadkomma transformativ förändring i praktiken. Kriser kan inte längre kan angripas med separata dellösningar och isolerade öar av satsningar. Innovationsinsatser behöver utformas utifrån utforskandet av och en förståelse för olika vägar till acceleration av systemförändring, snarare än för att stegvis förbättra effektiviteten i hur samhället fungerar idag.

Förändring behöver ske i flera dimensioner samtidigt: i policy och regelverk, principer och processer för styrning och ledning, teknik, kompetens, affärsmodeller, beteende och infrastruktur. Den behöver skapas i bred och okonventionell samverkan mellan aktörer från alla delar av samhället. Förmågan till förändring handlar i ökande utsträckning om förmågan att integrera olika lösningar och experiment på tvärs inom och mellan organisationer och sektorer.

3.2 Frigör kraften i systeminnovation för att möta de komplexa samhällsutmaningarna

De problem som städer står inför när det gäller att ta itu med klimatförändringarna i tider av policykris är alltså långt ifrån enkla. De är förankrade i flera och ofta överlappande komplexa system. De består av många olika element - naturliga, tekniska, sociala, institutionella - de är djupt intrasslade, beroende av varandra och anpassar sig kontinuerligt till varandra. Hittills har de flesta tillvägagångssätt för klimatåtgärder inte tagit itu med denna verklighet, och förblir därmed i grunden olämpliga för vad som är en kapplöpning mot klockan. Viable Cities ser utmaningen som ett system och utnyttjar sammanlänkningen av teknik, kultur, institutioner, rättsliga ramar, finans etc. för att agera på dem i samordning och påskynda förändringar mot genombrott. Programmet fortsätter därför arbetet som formats under etapp 1 och 2 med angelägna systemperspektiv.

3.2.1 Ändamålsenliga former för styrning och ledning

Som framgått ovan i avsnitt 3.1 behöver former utvecklas för styrning, ledning och reglering som är ändamålsenliga för den komplexa situation vi idag befinner oss i. Det brådskar med systeminnovation i form av en mer genomgripande, strategisk, holistisk och långsiktig ansats för regleringar, beslut och investeringar i samverkan mellan politiker och offentlig förvaltning på olika nivåer, näringsliv, akademi och civilsamhälle. Den pågående klimaträttsliga anpassningen av alla lagar utgör en viktig del i detta.

Arbetet med Klimatkontrakt 2030 är fokus för i Viable Cities arbete med att utveckla nya former för styrning och ledning (governance). Klimatkontraktet lägger grunden för en samordning av insatser och investeringar mellan alla de olika områden som faller under kommunernas rådighet, liksom med områden och aktörer utanför kommunernas ansvar och mandat (som bostadssektor och

näringslivsutveckling), på det lokala planet likaväl som på regional, nationell och internationell nivå. Detta är en förutsättning för den omställning som krävs för att vi ska kunna uppnå Parisavtalets mål om 1,5 graders uppvärmning. För att kommunerna ska kunna växla upp klimatarbetet till en ny nivå behöver också budgetarbete, bolagsstyrning och redovisning på kommunal nivå utvecklas så att det tydligt styr mot minskade utsläpp.¹⁸

Under etapp 1 och 2 etablerades arbetet inom Viable Cities med att formalisera städernas åtagande i denna riktning genom arbetet med att utveckla ett nationellt klimatkontrakt för städer, med bland annat krav på samverkan på nationell nivå mellan myndigheter och andra finansiärer. Detta arbete bygger på tre principer:

- en holistisk ansats för innovation och implementering,
- en strukturerad samordning och synkronisering mellan olika nivåer (lokal, regional, nationell, europeisk och global)
- en djup och kontinuerlig samverkan mellan relevanta intressenter i olika delar av samhället, framför allt när det gäller finansieringen av klimatomställningen.

Under etapp 3 fortsätter arbetet med att utveckla klimatkontrakt 2030 som ett centralt verktyg för omställningen till klimatneutrala städer, dels genom fortsatt arbete med de 23 städer och sex myndigheter som hittills valt att ansluta sig till modellen, dels genom att bjuda in ytterligare städer till en tredje våg av klimatkontraktet. En viktig arbetsström under etapp 3 kommer att vara att länka samman utvecklingen av klimatkontrakt på nivåer från den lokala till den internationella. En funktion för koordinering av processen på nationell nivå, i relation till övriga styrvågar, inrättas också inom programmet.

3.2.2 Innovation, experiment och lärande på systemnivå

För att driva omställningsarbetet på systemnivå har Viable Cities under etapp 2 etablerat ett arbete med systemdemonstratorer för att utveckla nya insatsformer som kan förstärka och konkretisera arbetet med systeminnovation som är en viktig grundprincip för programmet. Detta har bland annat tagit formen av ett långsiktigt utvecklingsarbete och utlysningar om systemdemonstratorer för klimatneutrala städer. Detta arbete fortsätter och kommer att implementeras och vidareutvecklas i etapp 3.

En systemdemonstrator definieras inom Viable Cities satsning på klimatneutrala städer 2030 som:

"Ett arbete där aktörer tillsammans tar fram, implementerar och kopplar samman en portfölj av sammanhängande insatser som inriktas på flera dimensioner av förändring (till exempel governance, policy, regelverk, teknik, affärsmodeller, beteende och finans) för att möjliggöra transformativa systemförändringar utifrån ett helhetsperspektiv. Det handlar om att möta komplexa samhällsutmaningar med sikte på flera mervinster (till exempel minskade klimatutsläpp, biologisk mångfald, social rättvisa, hälsa, trygghet och sysselsättning). Denna modell för innovation sätter medborgarna i centrum och innebär att relationer byggs på tvärs mellan

¹⁸ GUIDELINE: Larsson, A. (Ed.) (2023). Klimatomställning av städer. En svensk governance-modell för att öka takten i omställningen. Viable Cities

organisationer, sektorer och insatser. Modellen bygger på genomförande i en verklig miljö i ett konkret sammanhang i tid och rum för att därmed skapa ett ekosystem som bygger förmåga till förändring."

För att säkerställa ett tydligt systemperspektiv behöver följande dimensioner av förändring adresseras i en systemdemonstrator

- Affärsmodeller, investeringar och upphandling
- Policy och regelverk
- Beteende, kultur och värderingar
- Infrastruktur
- Teknik, produkter och processer

Det som är nytt och specifikt med insatsformen systemdemonstrator är att den består av en portfölj av sammanhängande insatser där nya lösningar, modeller, initiativ och experiment kopplas ihop till en större helhet. Detta kräver ofta förändringar i reglering och nya affärsmodeller som behöver anpassas till varandra och integreras, olika tekniker som måste bli interoperabla och samspela, förändringar i beteenden och normer etc.

3.2.3 Finansiell omställning inklusive upphandling

Klimatomställningen har kallats "den mest kapitalintensiva omställningen i mänsklighetens historia."¹⁹ Samtidigt är forskare eniga om att det allra mest kostsamma är att avvakta med åtgärder för klimatomställning. Omfattande studier visar också på att mervinsterna av klimatomställningen (co-benefits) överstiger de investeringskostnader som omställningen innebär. Vissa pekar på att det finns skäl att tala om ett skifte från bördefördelning till skörde fördelning vad gäller investeringar för klimatomställning.²⁰ FN:s klimatpanel, IPCC, pekar exempelvis på att de ekonomiska fördelarna för människors hälsa enbart genom förbättringar av luftkvaliteten skulle vara ungefär lika stora, eller möjliga till och med större, än kostnaderna för att minska eller undvika utsläpp.²¹

För att de stora mängder kapital som behövs för investeringar i lösningar inom dessa områden ska frigöras behövs en ny finansiell logik. En finansiell omställning för klimatneutrala städer bygger på att nya värdemodeller som sätter pris på nyttor och värden som länge betraktats som gratis får genomslag på makro- och mikronivå: i allt från centralbankers och regeringsbeslut och strategier i finans- och penningpolitik till enskilda konsumenters köpbeslut i vardagen. En del av detta handlar om att operationalisera och skapa system för att mäta och synliggöra multipla nyttor av klimatomställningen.

I EU:s kommunikation om den gröna given, The European Green Deal, anges att minst 35% av budgeten i Horizon Europe ska finansiera nya lösningar för klimatet för att bidra till implementeringen av EU:s gröna giv. EU:s taxonomi för miljömässigt hållbara investeringar understödjer omställningen av de investeringar som behövs för att uppfylla målsättningarna i The European Green Deal. Europeiska investeringsbanken, EIB, ska öka andelen finansiering i

¹⁹ Bankföreningen (2021) Klimatfärdplan mot nollutsläpp, Bankbranschens ramverk för klimatomställning

²⁰ Mikael Karlsson, Eva Alfredsson & Nils Westling (2020) Climate policy co-benefits: a review, Climate Policy, 20:3, 292-316

²¹ IPCC 2023 Nyhet <https://www.ipcc.ch/2023/03/20/press-release-ar6-synthesis-report/>

klimatombställning och miljömässig hållbarhet som ska nå en nivå av 50% år 2025. Vidare ska EIB säkerställa att all deras finansiering ligger i linje med principer och målsättningar i Parisavtalet vid utgången av 2020.

Offentliga aktörer kan bidra genom att skapa riktning och avsätta kapital för att driva på omställningen. De allra största kapitalströmmarna behöver dock komma från den privata sektorn. Att offentliga investeringar bidrar till att mobilisera och katalysera privata investeringar är också en grundsten i ett missionsorienterat arbetssätt.

Under 2022–2023 har Viable Cities utvecklat en metodik för klimatåtgärder och investeringsplanering²² och bland annat skapat en ”dashboard” som gör det möjligt för alla kommuner i Sverige att skapa scenarier för klimatåtgärder och förstå de ekonomiska konsekvenserna av dessa²³. Med utgångspunkt från utsläppsprofiler i städer kan användare välja olika klimatåtgärder, som sedan leder till en visualisering av påverkan på utsläppen, men också ett ekonomiskt utfall fördelat på olika aktörer.

Under 2023 har Viable Cities också studerat privata investerares beredskap att stödja omställning till klimatneutrala städer. Efter en dialog med den kommun- och regionägda banken Kommuninvest, privata banker som SEB och pensionsfonder kommer ytterligare arbete att genomföras under 2024 och framåt för att mobilisera privata investeringar för klimatneutrala städer. Det kan bland annat handla om att inrätta en förvaltarfond och skapa investeringsinstrument som täcker såväl kommunalt ägda som andra tillgångar. Inspiration kommer att sökas från hur innovativa finansieringsinstrument används i de 112 städer som ingår i EU:s mission för klimatneutrala städer.

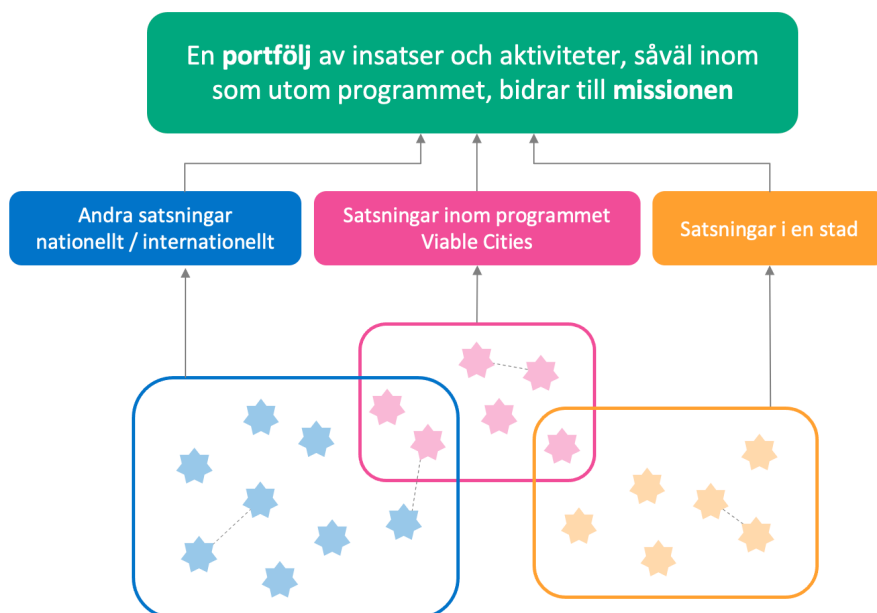
4 Genomförande etapp 3

4.1 Övergripande inriktning 2024 – 2027

Programmet fortsätter att arbeta efter den portföljstrategi som etablerats under etapp 2 som handlar om att formulera och utveckla en portfölj av insatser och aktiviteter, inom såväl som utom programmet, som kan bidra till omställningen till klimatneutrala städer. Portföljstrategin bygger på rekursivitet, det vill säga att den eftersträvar att Viable Cities insatser ingår i portföljer med samma riktning på stadens nivå såväl som på nivån av det bredare ekosystemet av program, aktörer etc. på nationell, europeisk och internationell nivå, se figur 5.

²² GUIDELINE: Vanhuyse, F. (2023). Climate investment planning guidance. In Larsson, A. (Ed.), Klimatomställning av städer. En svensk governance-modell för att öka takten i omställningen. Viable Cities, Stockholm, Sweden. https://en.viablecities.se/s/KTHViableCities-Rapport_Klimatomstallning-av-stader.pdf

²³ EVIDENS: Vanhuyse, F., Piseddu, T., & Jokiahio, J. (2023). Climate neutral cities in Sweden: True commitment or hollow statements? *Cities*, 137, 104267. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104267>.

Figur 5. Illustration av portfölj på nivåerna stad, program, andra satsningar

4.1.1 En process i fyra steg för iterativ programutveckling

Viable Cities har utvecklat en process i fyra steg för missionsdrivet samskapande (se figur 6) som bygger på Viable Cities förändringsteori (se avsnitt 2.5 Viable Cities förändringsteori).

Figur 6. En process i fyra steg för iterativ programutveckling

För att möjliggöra dessa fyra steg i en missionsdriven process, behövs en stödfunktion för koordinering, orkestrering och lärande. I orkestreringen ingår att:

- Bygga förmåga och odla en aktiv plattform för lärande inklusive uppföljning och utvärdering, både för reflexivt lärande och för mäta effekter.

- Mobilisera ett växande ekosystem av aktörer – omställningsarenor – för accelererad förändring med aktörer från näringsliv, offentlig sektor, civilsamhälle och akademi.
- Stödja nya logiker för finansiering och mobilisering av investeringar
- Arbeta med kommunikation och storytelling.

4.2 Aktiviteter

Insatserna i etapp 3 kan delas in i fem kategorier:

1. Klimatkontrakt 2030
2. Viable Cities Transition Lab
3. Utlysningar – Acceleratorer för omställning
4. Global Centre of Excellence
5. Vidareutveckling av medlems- och organisationsstruktur

4.2.1 Klimatkontrakt 2030

Klimatkontrakten är fortsatt det centrala verktyget för att påskynda omställningen till klimatneutrala och hållbara städer. För arbetet i etapp 3 är det centralt att få klimatkontrakten på olika nivåer att hänga ihop och tillsammans skapa större kraft och ökad takt i omställningen. Grundtanken i de svenska klimatkontrakten är att alla investeringar innehåller ett val mellan den fossila ekonomins gamla logik och en fossilfri ekonomi helt utan – eller med väsentligt lägre – klimatpåverkan. Det är valet mellan den ena och den andra ordningen som avgör hur omställningen till klimatneutralitet kan ske med tillräcklig hastighet. Klimatinvesteringar är således inget vid sidan av eller ovanpå de investeringar som görs av kommuner, fastighetsägare och näringsliv.

Klimatinvesteringsplanerna är därför en central del i Viable Cities Klimatkontrakt 2030. De ska omfatta alla investeringar som behövs för att genomföra klimatomställningen ur respektive stads perspektiv, även investeringar som ligger utanför kommunens egen rådighet. En fortsatt och fördjupad process kring klimatinvesteringsplanerna utgör ett naturligt nav i det fortsatta arbetet med frågorna om den finansiella omställningen för klimatomställning inom Viable Cities.

De närmaste åren behöver arbetet fördjupas och metoder utvecklas för såväl grundanalyserna av kostnader, intäkter och finansiering, inklusive riskanalys, som en mer ambitiös och missionsorienterad vidareutveckling av klimatinvesteringsplanerna. Även här blir sammankopplingen och linjeringen mellan arbete med klimatinvesteringsplaner på olika nivåer viktigt att få till en sammanhängande kraft.

4.2.2 Viable Cities Transition Lab

Viable Cities Transition Lab är programmets gemensamma plattform för reflexivt lärande och motor i arbetet med att, utifrån de behov som identifieras i städerna i Klimatkontrakt 2030, utveckla nya metoder och verktyg för att snabba på städernas klimatomställning, med stöd från forskning. Det är också en missionsaccelerator för uppskalning och delning av lösningar och metoder för radikal implementering inom områden såsom medborgarengagemang/-deltagande, digitalisering som verktyg för omställning, företagens konkurrenskraft som drivkraft, resiliens och klimatanpassning, en inkluderande, jämlik och jämställd omställning samt utveckling av regenerativa, cirkulära samhällen.

Under etapp 3 kommer arbetet inom Viable Cities Transition Lab bland annat att handla om att:

- Vidareutveckla strukturer och aktiviteter för lärande.
- Samla lärande och sprida genom olika metoder och kanaler.
- Starta Think tanks inom utvalda tematiska områden.
- Utveckla metoder och strukturer för uppskalning inkl policylab, finance facilities, hållbar upphandling, digitalt ramverk samt metoder för medborgarengagemang.
- Driva strategisk utveckling av Viable Cities metoder och verktyg inkl strategisk kommunikation och storytelling.

Strategisk kommunikation

Viable Cities har ett stort och viktigt uppdrag och bedriver en omfattande verksamhet som samlar många aktörer från olika sektorer och nivåer i samhället. Detta påkallar ett strategiskt arbete med kommunikation och kunskapspridning. Kommunikationsarbetet är en integrerad del av programledningens arbete.

Det övergripande uppdraget för kommunikationsarbetet lyder ”**Viable Cities kommunikationsarbete bidrar till att bygga en rörelse bland många aktörer i samhället för att åstadkomma klimatneutrala städer 2030**”.

Kommunikationsarbetet bidrar till programmets framgång genom att, i första hand i Sverige, men även internationellt:

- genom att själva vara pionjärer, visa på och utveckla ett lärande utifrån ett missionsdrivet arbetssätt, för att snabba på utvecklingen mot klimatneutrala städer och uppfylla Sveriges klimat- och hållbarhetsmål samt Agenda 2030 och Parisavtalet
- utveckla former för lärande, sprida erfarenheter och resultat från programmet, och från andra aktörer i både Sverige och utomlands som har liknande uppdrag, så att dessa kommer till nytta och bidrar till klimatomställningen
- öka kännedomen om programmet så att fler aktörer på olika sätt blir engagerade i att realisera missionen
- bidra till en gemenskap och utveckla nätverk bland programmets aktiva aktörer samt andra aktörer med liknande uppdrag som stärker städernas förmåga till att bli hållbara och klimatneutrala
- öka engagemanget för städernas klimatomställning hos medborgarna, bland annat genom storytelling som verktyg.

I all extern kommunikation tas hänsyn till riktlinjerna avseende strategiska innovationsprogram från Energimyndigheten, Vinnova och Formas.

Storytelling

Berättelsen om den framtida staden behöver samskapas för att underlätta förståelse och engagemang för klimatomställningen. Kunskap om vad som behövs för att ställa om till en hållbar livsstil behöver kommuniceras så att medborgarna engageras i omställningsarbetet och får vägledning och inspiration i hur de kan bidra till städernas klimatmål.

Att anpassa och vidareutveckla storytelling som kommunikationsmetod har sedan 2019 varit ett viktigt komplement till Viable Cities ordinarie programverksamhet. Kopplat till programmets förändringsteori handlar det om att utveckla metoder för att använda storytelling som verktyg för att skapa förståelse och engagemang hos medborgarna för förändringar till en hållbar livsstil med bibehållen eller ökad livskvalitet. Detta bidrar direkt till missionen **Klimatneutrala städer 2030 med ett gott liv för alla inom planetens gränser**.

Det övergripande målet för metodutvecklingsarbetet är att **Viable Cities storytellingmetoder bidrar till att göra klimatsmarta livsstilsval begripliga, engagerande och attraktiva för medborgarna**.

Storytellingarbetet bidrar till programmets framgång genom att:

- Göra klimatsmarta livsstilsval i medborgarnas liv begripliga och attraktiva, på ett sätt som skapar engagemang
- Konkretisera förslag till förändringar i städer på ett sätt som uppmanar till medborgerligt engagemang.
- Öka intresset för programmet som helhet.

Finansiering, investeringar och upphandling

Ett prioriterat tematiskt område för etapp 3 är omställningen av finansiella strömmar i riktning mot att stötta arbetet i riktning mot missionen. Aktiviteter under perioden kommer bland annat att omfatta:

- Vidareutveckling av instrumentpanelen för klimatinvesteringar inklusive integration av statliga och regionala finansieringsströmmar, kommunernas ekonomiska förmåga samt multipla nyttor
- Forskning om användandet av hållbarhetsindikatorer inom kommunalt beslutsfattande och budget
- Kunskapsutveckling inom upphandlingsområdet, bland annat genom kartläggning av olika myndigheters ansvar och utveckling av riktlinjer och utbildning för städer kring miljöpåverkan av upphandling
- Dialog och mobilisering av privata investerare
- Etablering av en investeringsfond med inriktning på staden som helhet och en metodik för finansiella färdplaner som kan tillämpas över alla städer i Sverige
- Forskning om mobilisering av medborgarfinansiering (crowdfunding) för klimatomställning

4.2.3 Utlysningar – acceleratorer för omställning

Under etapp 3 kommer ett antal utlysningar att göras med fokus på att öka takten i omställningen till klimatneutrala och hållbara städer och samhällen:

- Utlysning av våg 3 i satsningen på Klimatneutrala städer och samhällen
- Utlysning(-ar) för att implementera Systemdemonstratorer
- Utlysning(-ar) av pilotsatsningar på skalbara urbana experiment eller andra satsningar som snabbar på omställningen.

4.2.4 Global Centre of Excellence

Arbetet med internationalisering kommer under etapp 3 att i stor utsträckning att samlas i ett Global Centre of Excellence. Med avstamp i Viable Cities samarbete hittills med initiativ som plattformen NetZeroCities, CapaCities, Driving Urban Transitions (DUT), Mission innovation, Urban transitions mission och Climate Smart Cities Challenge skapas en motor för forskning, innovation och utveckling med sikte på missionen. Syftet är att stärka programmets internationella samarbete, kanalisera utbyten och internationell kunskapsutveckling samt främja export.

Inledningsvis handlar det om att vidareutveckla satsningar utifrån NetZeroCities, CapaCities, DUT, Mission innovation, Urban transition mission, Climate Cities Challenge, liksom om att etablera Viable Cities internationella forskningsråd samt utveckla och driva aktiviteter för kompetensutveckling för transformativ systemförändring på olika nivåer.

I etapp 3 kommer också en närmare koppling till EU-missionen om klimatanpassning samt den föreslagna missionen New European Bauhaus som beskrivits ovan under avsnitt 2.4 att utforskas. Det gäller också kopplingen till globala initiativ med sikte på klimatneutrala städer, som Urban Transitions Mission.

4.2.5 Vidareutveckling av medlems- och organisationsstruktur

Till stöd för mobiliseringen i linje med missionen och övriga aktiviteter kommer Viable Cities att vidareutveckla sin medlems- och organisationsstruktur. Programmet har ett befintligt brett och starkt nätverk av samarbetspartners, intressenter och medlemmar från den lokala till den globala nivån. Med det som utgångspunkt har ett antal nyckelaktörer identifierats som särskilt relevanta för programmets fortsatta utveckling. Dessa nyckelaktörer har valts ut baserat på förmåga och kompetens att bidra i att fortsätta öka takten i arbetet med sikte på missionen. Det har varit naturligt att utgå ifrån programmets styrelse och engagerade medlemmar som bas.

Därutöver väljer Viable Cities att kroka arm med aktörer som kan bidra med nödvändig kunskap, förmåga och nätverk inom valda områden för programmets fortsatta arbete. Även perspektivet att kunna bidra med en utökad infrastruktur för uppskalning har varit viktigt i valet av aktörer som programmet avser fördjupa samarbetet med under etapp 3. Dessa aktörer har en bredd i sin representation för att återspegla kvadrupel helix.

Under inledningen av etapp 3 kommer ett utvecklingsarbete att genomföras för att uppdatera programmets medlems- och organisationsstruktur.

Bilaga 1 Ordlista

Experiment – Viable Cities använder begreppet experiment med innebörden experiment i städer (“urban experimentation”). Det syftar på kollektiva processer för sökande och utforskande i vilka offentliga, privata och civilsamhällets aktörer navigerar, förhandlar och (helst) minskar osäkerhet om socio-teknologiska innovationer genom experiment i den verkliga världen och får kunskap och erfarenhet på vägen i iterativa designprocesser för lära-genom-att-göra och göra-genom-att-lära.²⁴

Implementering – varaktig förändring av ordinarie verksamhet, existerande ramverk, processer, arbetsmetoder etc. genom införandet av nya eller utvecklade lösningar (produkt, teknik, tjänst, organisationsform, arbetsmetod, affärsmodell, reglering, beteenden etc.)

Klimatanpassning – åtgärder som riktar in sig på att minska de negativa effekterna av klimatförändringarna och, om relevant, ta tillvara eventuella möjligheter som de kan medföra. Det handlar om åtgärder för²⁵

- Utveckling av samhälleliga och ekologiska tillgångar samt infrastruktur
- Optimering av tekniska processer
- Integrerad hantering av naturresurser
- Förändring eller förstärkning av institutioner, utbildning och beteenden
- Finansiella tjänster, inklusive riskhantering
- Informationssystem för tidig varning och proaktiv planering.

Klimatomställning – åtgärder som riktar in sig på orsakerna till klimatförändringar, i syfte att minimera möjliga effekter av dem. Det handlar om åtgärder för att minska utsläppen av växthusgaser, förbättra energiintensiteten genom utveckling av teknik, beteenden och effektivitet, produktions- och resurseffektivitet samt om att möjliggöra strukturella förändring eller förändringar i specifika aktiviteter.²⁶

Kvadrupel helix – akademi, offentliga aktörer, näringsliv och civilsamhälle (inklusive enskilda medborgare).

²⁴ DEFINITION: Ansell, Christopher K. and Bartenberger, Martin, Varieties of Experimentalism (October 6, 2016). Ecological Economics, Vol. 130, 2016, <https://ssrn.com/abstract=2475844> samt Lea Fuenfschilling, Niki Frantzeskaki & Lars Coenen (2019) Urban experimentation & sustainability transitions, European Planning Studies, 27:2, 219-228. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09654313.2018.1532977>

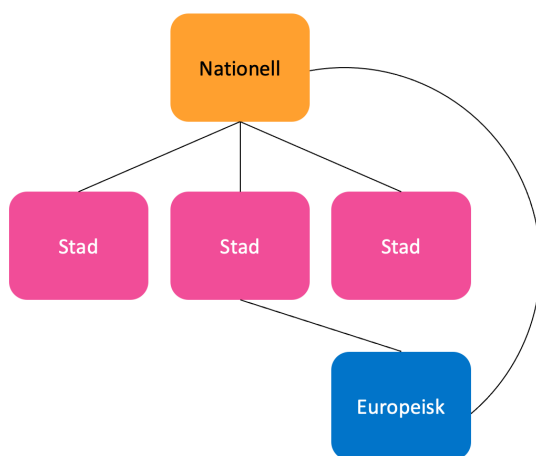
²⁵ EXEMPEL: Se Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, R.K. Pachauri and L.A. Meyer (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland,

²⁶ DEFINITION: <https://skr.se/tjanster/kommunerlandsting/faktakommunerochlandsting/kommungruppsindelning.2051.html>

Medborgare – i linje med internationellt språkbruk och med SKR:s arbete med medborgardialog de aktörer som bor, verkar, lever i eller har en relation till kommunen eller regionen. Detta är ett bredare begrepp än invånare. Medborgarbegreppet ska inte förväxlas med medborgarskap²⁷

Missionsinfrastruktur – en uppsättning av gemensamma åtaganden, insatser och processer med fokuspunkt i Klimatkontrakt 2030 samt ekosystem och processer för gemensamt experimenterande och lärande mellan städer och andra aktörer. Syftet är att möjliggöra de transformativa investeringar och insatser som fordras för att nå missionen om Klimatneutrala städer 2030 med ett gott liv för alla inom planetens gränser. Det handlar om koordinering och kanalisering av nationellt respektive pan-europeiskt stöd för städers klimatomställning.

Figur. Missionsinfrastrukturer finns på lokal, nationell och europeisk nivå, med samband mellan de olika nivåerna.

Städer – i mars 2020 antog FN:s statistikkommision en ny definition av städer, tätorter och landsbygd som bygger på begreppet *urbaniseringsgrad*. Enligt detta mått skiljer FN mellan tre olika typer av områden:

- Städer (“cities”) med en befolkning på minst 50 000 invånare i sammanhängande täta rutnätsceller om >1 500 invånare per km²
- Tätorter (“towns and semi-dense areas”) med en befolkning på minst 5 000 invånare i sammanhängande rutnätsceller om minst 300 invånare per km²

²⁷ DEFINITION: Under åren har det förts många diskussioner om vilket begrepp som bäst beskriver de som kan vara berörda av medborgardialoger. Inom projekt Medborgardialog har vi valt medborgare som begrepp. Genom att titta på hur begreppet används inom forskningen, i utredningar och internationellt är medborgare ett begrepp som vi uppfattar beskriver en bredare målgrupp än till exempel invånare. Invånare definieras som de som bor på en viss plats vilket begränsar gruppen som behöver delta i en medborgardialog. Medlem i en kommun används i lagtext för de som är skrivna i en kommun. Medborgare ska inte förväxlas med medborgarskap som innebär juridiska rättigheter. Medborgare ges en bredare beskrivning om man ser till äldre beskrivningar där man kan vara medborgare i en stat, medborgare i en stad och medborgare i en grupp. I nutida beskrivningar kan man vara EU-medborgare, världsmedborgare etcetera. I engelsktalande länder använder man begreppet citizen och i tyskan bürger när de beskriver de som deltar i en medborgardialog vilket översätts till medborgare. Projekt Medborgardialog definierar därför medborgare som de som bor, verkar, lever i eller har en relation till kommunen eller regionen. (Definition Sveriges Kommuner och Landsting. (2019). Medborgardialog i styrning. För ett stärkt demokratiskt samhälle. Stockholm, Sverige. <https://webbutik.skr.se/bilder/artiklar/pdf/7585-780-0.pdf>)

- Landsbygd som i huvudsak består av rutsnätsceller med låg densitet.

I Sverige finns det inte någon entydig definition av begreppet stad. I sin kommungruppsindelning använder SKR sig av nio grupper fördelade på tre huvudgrupper, där kommunerna grupperats utifrån vissa kriterier som tätortsstorlek, närhet till större tätort och pendlingsmönster.²⁸ SCB definierar begreppet tätort som sammanhängande bebyggelse med minst 200 invånare.²⁹

I arbetet i EU:s mission om 100 Climate Neutral Cities talas om begreppet stad i tre betydelser:

- Stadsdel – del av stad som styrs av något slags “stadsdelsnämnd”
- Stad – som företrädd av en juridisk enhet, “kommun”
- Konglomeration eller ett funktionellt område bestående av flera till varandra angränsande städer eller förvaltningsenheter, företrädda av sina beslutande organ.

Kärnan i stadsbegreppet inom Viable Cities är människorna och platsen. Det är människorna som lever, verkar, bor, lär och leker i ett fysiskt avgränsat (stads-)rum, deras tidsanvändning och deras berättelser om varför, vad och hur de gör detta som utgör staden eller grannskapet som Viable Cities tar sikte på.

Det innebär att det inte finns någon storleksmässig begränsning för vilka städer som kan beröras av Viable Cities arbete. Stora, mellanstora och små städer har dock olika förutsättningar för såväl engagemang i programmet som i arbetet med klimatomställning. Detta behöver tas med i utformningen av aktiviteter inom programmet.

Systeminnovation - lösningar som möjliggör stora förändringar i utvecklingen av hela samhällsområden, sektorer och näringsgrenar.³⁰

Transformativ systemförändring - djupa och strukturella skiften för att anpassa socio-tekniska och socio-ekologiska system i städerna i linje med Agenda 2030 och Paris avtalet. Transformativ förändring omfattar inte bara teknisk innovation, utan också motsvarande förändringar i beteenden, kultur och normer samt styrande institutioner. Att arbeta i riktning mot transformativ förändring i staden kräver kontinuerliga processer för innovation, överläggning, anpassning och reflektion.

²⁸ DEFINITION

<https://skr.se/tjanster/kommunerlandsting/faktakommunerochlandsting/kommungruppsindelning.2051.html>

²⁹ DEFINITION <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/miljo/markanvandning/tatorter/>

³⁰ DEFINITION: Vinnova (2019), Förutsättningar för systeminnovation för en hållbar framtid. Analysbilaga till Systeminnovation för en hållbar framtid. VR 2019:08